

MENETETYN JÄRVEN JÄLJILLÄ

Historia osana paikallista kulttuuriperintöprosessia

Erään pienen kunnan kotiseutumuseon seinällä oli huoneentaulu: ”Joka ei vanhaa tunne, ei hän voi uuttakaan ymmärtää.” Huoneentaulu kehottaa muistelemaan menneitä. Tämän nyt jo kartalta kadonneen kunnan entisellä alueella, jonkin matkan päässä museolta, on jokivarressa pieni opaskyltti, joka muistuttaa paikalla joskus olleesta järvestä. Sekä kunnasta ja järvestä tiedetään, että ne ovat olleet olemassa, mutta eivät ole enää.¹

Menetyksen kokeneet esittävät usein menneisyydelle menetyksensä syitä koskevia kysymyksiä. Moni pieni suomalainen kunta on viime vuosina liittynyt naapuriinsa ja kadonnut kartalta. Historiaan siirtyminen on konkretisoitu teettämällä katoavalle kunnalle paikallishistoria. Ajatus kuntaliitoksesta ei tunnu 2000-luvun alun suomalaisesta lehtiotsikoiden seuraajasta mahdottomalta tai järkyttävältä, mutta entä, jos kodin vierestä katoaisi kokonainen järvi rantoineen, selkineen ja kaloineen? Ympäristömuutoksiin reagoidaan jyrkästi. Maise-man radikaali muuttuminen herättää latautuneita kysymyksiä: ”Varastiko joku järven? Murhattiinko muistojeni maisema?”

Tällaisen kysymyksen edessä ammattihistorioitsija oppii katsomaan historiaa alhaalta päin, niiden näkökulmasta, jotka ovat menetyksen kokeneet. Kun kirjoitin 2000-luvun alussa Noormarkun kunnan historiaa, juuri nämä kysymykset veivät minut mikrohistoriallisen lähestymistavan ja johtolankametodin ydinalueelle. Kysymyksiin on mahdollista vastata ainoastaan kertomalla, miten muutos oli tapahtunut ja kuinka se oli ollut mahdollinen. Sain tehtäväkseni selvittää tapahtumasarjan ja esitellä sitä koskevat todisteet. Juuri tällaista tutkimusotetta oli kuvannut metodeoksessaan se ranskalainen historiantutkija, jonka ajattelusta olin laatinut väitöskirjani. Metodi on yksinkertainen: Historiantutkija esittää menneisyyttä koskevan kysymyksen samaan tapaan kuin tutkintaa tekevä poliisi asettaa rikokseksi epäiltyä tapausta koskevan kysymyksen.

Hän etsii jälkiä ja johtolankoja, jotka mahdollistavat kysymykseen vastaamisen. Lopulta hän kertoo vastauksena tulkintansa siitä, mitä on tapahtunut ja esittää tulkintansa tueksi löytämänsä todisteet.² Todisteeksi kelpaavat kaikki menneestä jääneet jäljet, riippumatta siitä, onko jäljen jättäjä halunnut muistuttaa tapahtuneesta vai salata sen.

Tässä artikkelissa pohdin sitä, miten historiantutkijan laatima historian esitys muuttuu osaksi kulttuuriperintöä. Tarkastelen historiaa kulttuuriperintöprosessia ylläpitävänä käytäntönä.³ Kulttuuriperintöprosessissa osa menneisyyden jäljistä valitaan ja tuotetaan menneisyyden käsittämistä palveleviksi esimerkeiksi ja todisteiksi.

Maailmassa toimii nykyään erilaisia muisti- ja kulttuuriperintöorganisaatioita⁴ enemmän kuin koskaan aikaisemmin. Kulttuuriperintökohteet ovat moniportaisen hallintoportaikon valvonnassa ja suojeluksessa. Portaikko ulottuu maailmanperintöä suojelevan UNESCO:n huipulta aina syrjäiseen paikallismuseoon. Historiaa, myös pienten ja paikallisten yhteisöjen menneisyyttä on viime vuosikymmenten aikana tutkittu enemmän kuin koskaan.⁵ Tästä huolimatta Gore Vidal kiteytti vuonna 2004 Yhdysvaltojen henkisen tilan otsikolla ”United States of Amnesia”. Identiteettiään, kulttuuriperintöään ja muistiaan vaalivat yhteisöt pelkäävät muistinmenetystä. Amnesia on tälle aikakaudelle tyypillinen uhkakuva. Se on tuhoutuneen sivilisaation metafora.

Historiallinen kulttuuriperintö on eurooppalainen keksintö. Termin käyttö on yleistynyt viime vuosina. 1800-luvulle ominainen kulttuuriperintöajattelu tukeutui *monumentin* käsitteeseen.⁶ Esimerkiksi Ranskassa tunnistettiin vielä 1830-luvulla vain kolmenlaisia historiallisia monumentteja: Antiikin jäänteitä, keskiajan uskonnollisia rakennuksia ja linnoja. Monumenttien merkitys perustui kansakunnan menneisyyteen ja sen rooliin maailmanhistoriassa. Myös Suomessa tallennettiin kansakunnan menneisyydestä kertovia *muinaismuistoja*. 1880-luvulla pyrittiin Kansallismuseon turviin kokoamaan mahdollisimman kattavat aineelliset todisteet suomalaisten osuudesta maailman ”sivistyshistoriaan” ja ”kulttuurikehitykseen”.⁷ Kansallisen muinaismuistoajattelun taustalla vaikutti käsitys menneestä suuruudesta ja sankarien kansoittamasta kulta-ajasta.⁸

Toisen maailmansodan jälkeen kulttuuriperintöajattelu demokratisoitui. Monumenteiksi alettiin hyväksyä myös populaarikulttuurin ja maaseutu-elä-

män jäänteitä.⁹ Sankaritarinan tilalle nostettiin tavallisia tarinoita. Suomessa kulttuuriperinnön käsite korvasi 1950-luvulta alkaen aiemmin käytössä olleen muinaismuisto-käsitteen. Samaan aikaan alettiin puhua esimerkiksi maaseudun kulttuuriperinnöstä.¹⁰ Kansallisen ”sivistyshistorian ja kulttuurikehityksen” juoni pirstoutui vähitellen monista näkökulmista ja erilaisissa mittakaa-voissa esitetyiksi historioiksi.

2000-luvun alussa sekä julkisyhteisöt että erilaiset etniset ja ammatilliset ryhmät, yhteisöt ja yhdistykset säilyttävät aktiivisesti omaa identiteettiään tukevaa aineellista ja aineetonta todistusaineistoa omasta historiastaan. Jos yhteisöllä on historia, se on luultavasti myös tunnistanut ja säilyttänyt kulttuuriperintöä. Kulttuuriperintö laajenee kuin sukupolvesta toiseen jakamaton kuolinpesä. Hallitsematonta esimerkki- ja todistekokoelmien laajenemista ei perustella yhteisen historian tarpeella, vaan muistinmenetyksen pelolla.

Museoilla, kirjastoilla ja arkistoilla ei ole keinoja vastata kulttuuriperintö-tulvaan, ja kulttuuriperinnöntutkijat ovat alkaneet esittää kriittisiä puheenvuoroja. Esimerkiksi Dieter Hoffmann-Axthelmin mukaan kulttuuriperintö-määritelmien epämääräisyys on Saksassa jo rapauttanut kulttuuriperintöhallinnon uskottavuutta. Suojeltavaksi ja säilytettäväksi tunnistettua ”perintöä” alkaa olla liikaa. Rakennusperinnön suojele- ja säilytyspäätökset tekevät asumisesta monimutkaista, maisemansuojelu saattaa estää tien tai sillan rakentamisen ja jonkin elinkeinon harjoittaminen saatetaan rajata sen vähemmistön oikeudeksi, jonka kulttuuriperinnöksi elinkeino on julistettu. Mitä enemmän kohteita säilytetään ja suojellaan, sitä vaikeampi yleisön on ymmärtää suojele- ja säilytyspäätösten syitä. Hoffmann-Axthelmin mukaan suojelun painopiste olisikin siirrettävä menneyttä aikakautta *edustavista* kohteista kohti *säilyttämisen arvoisia* kohteita. Rakennukset, joita ihmiset eivät rakasta, eivät hänen mukaansa ole suojelun ja säilyttämisen arvoisia.¹¹ Hoffmann-Axthelm vaatii, ettei kohteita enää valittaisi niiden historiallisen todistusvoiman perusteella. Hoffmann-Axthelm vaatii myös kansalaiselle oikeutta kieltäytyä halutessaan kansallisesta kulttuuriperinnöstä. Kulttuuriperintö on omaisuutta, josta voi halutessaan myös luopua.

Suomessa tai muissa Pohjoismaissa ei tällaista keskustelua vielä ole käyty.¹² Julkisyhteisöjen ylläpitämät muistiorganisaatiot ovat rauhassa voineet toimia

kansakunnan jakamattoman pesän uskottuina miehinä ja valita säilyttämisen arvoiset kohteet. Esimerkiksi rakennettu kulttuuriperintö on Suomessa pitkään saanut arvonsa sen mukaan, onko sen merkitys perusteltavissa paikallisella, maakunnallisella vai valtakunnallisella historialla.

Erilaiset historiakulttuurit ja erilaiset tavat käyttää historiaa

Muistinmenetystä pelkäävä haluaa dokumentoida historiansa ja säilyttää sen todisteet. Se, mikä vahvistaa historian, kelpaa kulttuuriperinnöksi. Kansakunnan historian kulta-ajalla tästä dokumentoinnista ja todisteiden säilyttämisestä vastasivat erityisen muinaismuistohallinnon ja erilaisten muisti-instituutioiden virkamiehet, ja 1900-luvun jälkipuoliskolta lähtien myös muut toimijat ovat olleet aktiivisia. 1960–1970-luvuilta lähtien ovat erilaiset historiapajat¹³ tuottaneet edustamilleen yhteisöille omaa historiallista itseymmärrystä, mutta amatöörien kirjoittaman historian laatu on epätasaista. Suomalaiset yhteisöt ovatkin usein mieluummin tilanneet ja teettäneet historiansa esitykset ammattilaisilla kuin lähteneet itse niitä laatimaan.

Kansallisen historian käyttökelpoisuutta määriteltiin 1800-luvun lopulla kansakunnan näkökulmasta. Kun Friedrich Nietzsche vuonna 1874 teoksaan *Historian hyödystä ja haitasta elämälle* vaati ”elämää palvelevaa” historiaa, hänellä olivat mielessään kansakunnan sivistyshistoriaa ja maailmanhistoriallista tehtävää esittävät teokset. Nietzsche erotti toisistaan historian monumentaalisen, antikvaarisen ja kriittisen käytön. Monumentaalinen käyttö tarcoitti sitä, että historiallista esimerkkiä käytettiin inspiraation lähteenä. Antikvaarinen käyttäjä etsi historiasta jatkuvuuden ja johonkin kuulumisen tunnetta. Kriittinen käyttäjä puolestaan arvioi menneisyyttä ja pohti, mitkä jäänteet olisivat vielä säilyttämisen arvoisia.¹⁴ Historiaa voi toki käyttää myös ihmisten hämmäntämiseen, hämäämiseen ja heidän nykyisyytensä epäkohtien kätkemiseen.¹⁵

Jouduin vuosina 2003–2008 kohtaamaan historian käyttökelpoisuutta koskevat kysymykset, kun osallistuin Noormarkun kunnan tilaaman paikallishistorian kirjoittamiseen. Historiateos tilattiin, koska kunnan olemassaolo alkoi olla vaakalaudalla. Moni pieni suomalainen kunta tilasi noihin aikoihin historiate-

oksen juuri kuntaliitoksen alla. Aloite paikallishistoriallisen tai pienyhteisöhistoriallisen tutkimuksen tekemisestä ei yleensä tule tiedeyhteisön sisältä, vaan siitä yhteisöstä, joka tarvitsee historian. Noormarkun historiateoksen kirjoittamista edistämään perustettu historiatoimikunta oli toiminut jo vuosia ennen kuin minuun otettiin yhteyttä ja minulta pyydettiin alustavaa historiateoksen suunnitelmaa ja tarjousta.

Laatimani teossuunnitelma valittiin tulevan paikallishistorian lähtökohdaksi vuonna 2003, ja teoksen taustatyöt aloitettiin vuonna 2004. Kaksi historiatoimikunnan jäsentä kertoi minulle, miksi he halusivat olla mukana tukemassa paikallishistorian tuottamista. Nuorehko naisopettaja kiteytti: ”Jotta voisi ymmärtää sitä, miten noormarkkulainen elämänmuoto on muotoutunut.” Yli 60-vuotias, kunnallishallinnon tehtävissä toimiva mies puolestaan perusteli oman osallistumisensa toisin: ”Jotta saataisiin kerättyä ja järjestettyä ne faktat niin, ettei tapahtumia tarvitse arvailla eikä kuvitella.” Edellinen puhuja oli muuttanut kuntaan muualta, jälkimmäinen oli paikallinen. Kumpikaan ei tarjonnut paikallishistoriallisen tutkimuksen käyttökelpoisuuden lähtökohdaksi omaa identiteettiään tai henkilökohtaisia etujaan. Tilaaja ei myöskään pitänyt historiateosta taloudellisesti kannattavana hankkeena. Yksi teoksen tilaamisen motiiveista oli tuottaa kunnasta kertova teos paikallisen kouluopetuksen tueksi.

Ruotsissa historiakulttuuri on erilaista kuin Suomessa. Siellä pienyhteisöjen kulttuuriperintöä on 1980-luvulta lähtien muokannut *grävrörelse* -nimellä tunnetun historiapajatoiminnan aktiivisuus. Liikehdintä on saanut nimensä kirjailija Sven Lindqvistin kehotuksesta: ”Kaiva siellä missä seisot”.¹⁶ Annika Alzénin mukaan se on tuottanut vain vähän tieteelliset kriteerit täyttävää historiaa, mutta ajattelutapa on lyönyt leimansa ruotsalaiseen historiakulttuuriin.¹⁷ Historia on henkilökohtaisempaa, ja presentistinen historiaretoriikka on Ruotsissa yleisempää kuin Suomessa. Ruotsalaiseen historiakulttuuriin kuuluu vaatimus historian henkilökohtaisesta ja taloudellisesta käyttökelpoisuudesta. Historia on läsnä paitsi tietomuotona, myös julkisena, yhteisöllisenä ja yksityisenä käytäntönä, johon ruotsalaiset kulttuuriperinnön tutkijat viittaavat termillä *historiebruk*.¹⁸

Millaista historiaa, sellaista kulttuuriperintöä

Yhteisöllä tarkoitetaan yleensä alueellisesti rajattua yksikköä, jota yhdistävät sosiaalinen vuorovaikutus sekä yhteenkuuluvuuden tunteet ja muut symbolista yhteisyyttä osoittavat ilmiöt.¹⁹ Viimeistään 1990-luvulla on irtauduttu *Gemeinschaft/Gesellschaft* -jaottelusta ja kyseenalaistettu sekä yhteisön jäsenyyden pysyvyys että yhteisön paikallinen luonne. Elinikäinen osallisuus paikallisen yhteisön solidaarisuudesta ei enää lankea yksilölle pelkän syntymäpaikan perusteella.²⁰

Paikallinen yhteisö ei pysy koossa ilman aktiivista ylläpitoa. Symbolista yhteisyyttä vahvistetaan esimerkiksi kertaamalla yhteistä historiaa ja vaalimalla yhteistä kulttuuriperintöä. Historiantutkija osallistuu yhteisöllisyyden vahvistamiseen. Hän on usein yhteisön palveluksessa ja sukuloii historian tutkijan ja kirjoittajan roolien välillä. Historiantutkija valitsee kohteita todisteiksi menneisyyttä koskeville väitteilleen ja tulkitsemiaan prosesseja valottaviksi esimerkeiksi. Historian tutkija ja kirjoittaja ei aina tule ajatelleeksi, että hän ehdottaa todisteina käyttämiään kohteita aineettomaksi tai aineelliseksi kulttuuriperinnöksi²¹ sille yhteisölle, jonka historiaa hän on kirjoittamassa. Jos ehdotus hyväksytään, kohteesta tulee käyttökelpoinen resurssi. Se saattaa kelvata jopa monumentiksi.

Valdimar Hafsteinin mukaan kulttuuriperintö on ”työkalu, jolla tuotetaan subjekteja: joko toimivia yksilöitä, kuten taiteilijoita ja kirjailijoita, tai sitten toisista riippuvaisia siirtokuntapopulaatioita, riippumattomia kansakuntia tai puoliautonomisia kulttuurisia yhteisöjä”.²² Hafstein ei kerro, kuka käyttää tätä työkalua subjektien tuottamiseen. Hän kuitenkin korostaa, että kulttuuriperintö on luonteeltaan prosessi, johon osallistuu useita toimijoita, historiantutkijat ja kirjoittajat mukaan lukien. Prosessia pidetään yllä tunnistamalla kohteita kulttuuriperinnöksi. Hafsteinin määritelmässä on orwellilainen kaiku: Hallitseeko se, joka hallitsee nykyisyyttä, kulttuuriperintötyökalun avulla myös menneisyyttä ja odotushorisonttia?

Se, mitä kulloinkin tunnistetaan kulttuuriperinnöksi, on 1970-luvun jälkeen käynyt läpi rajuja muutoksia. 2000-luvun innovaatioihin kuuluu ”aineeton kulttuuriperintö”. Aineeton kulttuuriperintö on määritelmän mukaan ”käytäntöjä, representaatioita ilmauksia, tietoja ja taitoja (...) joita yhteisöt, joissain tapa-

uksissa myös yksilöt, tunnistavat kulttuuriperinnökseen”. UNESCO:n määritelmän mukaisessa kulttuuriperinnössä on aina läsnä myös kulttuuriperintökohteen suojelun tarve, sillä organisaatio hallinnoi maailmanlaajuisia suojelutoimintaa. Vielä 1970-luvun määritelmässä suojelun tarpeessa olevaksi kulttuuriperinnöksi tunnistettiin yleensä rakennettu kohde, jonka sijaintipaikka määrittä suojeltavan alueen. 2000-luvulla suojeltavaksi on tunnistettu aineeton perintö, joten suojeltavan alueen määrittää se yhteisö, joka pitää aineetonta perintöä yllä.²³

Kulttuuriperintö on yhteisöllistä. Kulttuuriperintöprosessia ei voi erottaa kulttuuriperintöyhteisöstä. Asetelma on ongelmaton, mikäli kulttuuriperintöyhteisön jäsenet itse voivat valita sen yhteisön, johon he kuuluvat.

Kulttuuriperintöprosessia ylläpitävä toiminta on symbolisesti yhdistävinä pidettyjen, yhteisön menneisyydestä periytyvien jälkien tunnistamista. Ne symbolisesti yhdistäviksi koetut menneisyyden jäljet, jotka tunnistava toiminta tuottaa kulttuuriperinnöksi, voivat olla aineellisia, kuten lakkautetun kunnan kunnantalo, tai aineettomia, kuten kertomus kylän ensimmäisistä asukkaista. Osallisuus kulttuuriperinnöstä ei edellytä, että tunnistaminen olisi kaikilta osin yksimielistä. Kulttuuriperintöyhteisön jäsenet saattavat seistä samoilla jäljillä ja käydä katkeraa kiistaa siitä, millaisen historian valossa niitä tulisi ymmärtää ja mistä ne oikeastaan ovat todisteita. Yhteisen ja yhdessä hyväksytyin tulkinnan lisäksi myös historiakiista voi pitää kulttuuriperintöyhteisöä koossa.

Elämysyhteiskunnassa²⁴ yhteisöjen, myös kulttuuriperintöyhteisön, jäsenyys on vapaaehtoista. Osallisuus syntyy perillisten yhteisön tai yksilön omistamiskokemukseen perustuvalla omalla päätöksellä ja on riippumatonta siitä, kuka aineellisen tai aineettoman kulttuuriperintöobjektin omistaa.²⁵ Françoise Choay on huomauttanut, että kulttuuriperintö yhdistää toisinaan varsin suuria, jopa maailmanlaajuisia yhteisöjä.²⁶ Maailmanuskontojen tai sananvapauden kaltaiset aineettomat kulttuuriperintökohteet eroavat UNESCO:n listamista suojelukohteista kuitenkin siinä, etteivät ne tällä hetkellä tarvitse suojelutoimia.

Osallisuuskokemuksen kääntöpuolelta paljastuu kokemus kulttuuriperinnöstä osattomaksi jäämisestä tai osattomaksi jättäytymisestä. Osattomuus sisältää aina konfliktin siemenen. Kulttuuriperintö onkin jatkuvassa muu-

tosprosessissa, ja muutos vaatii käyttövoimakseen uskottavaa historiantutkimusta. Todisteiden tunnistaminen on osa historiantutkijan ammattitaitoa.²⁷ Annika Alzén on kiinnittänyt huomiota siihen, että paikallisissa kulttuuriperintöprosesseissa syntyy usein historia- ja kulttuuriperintöalan ammattilaisten ja amatöörien välisiä konflikteja.²⁸ Näiden konfliktien ytimessä on osattomuus. Kenellä on oikeus tunnistaa oma kulttuuriperintönsä?

Kuka tuotti monumentin?

Itse en paikallishistorioitsijana kohdannut konfliktia. Noormarkun historiatyöryhmän jäsenet käyttivät oman kulttuuriperintöyhteisönsä jäsenille kuuluvaa kulttuuriperinnön määrittelyvaltaa ja esittivät paikallishistorian tutkijalle ja kirjoittajalle näkemyksiään siitä, millaisia kohteita historiateoksen tulisi heidän mielestään esitellä. Toimikunnan jäsenten ehdottamista kohteista moni oli jo erilaisissa kulttuuriperintöstatuksen virallistavissa inventointiprosesseissa luokiteltu joko paikallisesti tai valtakunnallisesti merkittäväksi kohteeksi. Noormarkkulaisen kulttuuriperintöyhteisön jäsenet olivat kulttuuriperintöä inventoineiden viranomaisten kanssa samaa mieltä paikallishistoriallisesti merkittävistä kohteista. Merkittävää oli se perintö, jonka asiantuntijat olivat luokitelleet merkittäväksi. Joidenkin paikallisten kulttuuriperintökohteiden merkitys tuotiin kokouksissa esiin yksimielisesti: ”Söörmarkun pronssikautiset hautaröykkiöt!” ”Svensbergin kiviaita ja Linnén tammi pitää muistaa!” ja ”Ahströmin alueen kulttuurihistorialliset rakennukset.”

Latinan *monumentum* on johdos muistamista tarkoittavasta verbistä *monere*. Monumentti ei ole mikä tahansa neutraali menneistä muistuttaja. Françoise Choay kiteyttää: ”Monumenteiksi eli muistomerkeiksi kutsutaan niitä kulttuurituotteita, joita yhteisö tai yksilöt ovat rakentaneet muistuttamaan (itseään, aikalaisiaan ja tulevia sukupolvia) edeltävien sukupolvien ihmisistä, tapahtumista, uhrauksista, rituaaleista ja uskomuksista.”²⁹ Monumentin laatu määräytyy siis siihen liittyvän muistelun perusteella. Monumentille on annettu tehtäväksi yhdistää toisiinsa mennyt aika ja menneisyyden muistelu. Se toimii todisteena.³⁰ Kaikki menneisyyden jättämät jäljet eivät ole monumentteja.

Kulttuuriperintöprosessi ja kulttuuriperintöyhteisö. Aineetonta kulttuuriperintöä vaaliva kulttuuriperintöyhteisö toimii tunnistamalla sellaisia perittyjä tietoja ja taitoja, kuten esimerkiksi historian representaatioita tai käsityömalleja, joiden yhteisön jäsenet kokevat vahvistavan symbolisen yhteisyyden kokemustaan. Kulttuuriperintöprosessi on käynnissä näiden kolmen ympyrän leikkauspisteessä.

Historiatoimikunnan jäsenten ehdottamat kohteet olivat paitsi monumentteja, myös *muistin paikkoja*. Muistin paikka on ranskalaisen historiantutkija Pierre Noran 1980-luvulla esittelemä ja määrittelemä käsite. Muistin paikan ominaisuuksiin kuuluu, että se yhdistää juuri tietyn yhteisön jäsenet muistelemaan ja tulkitsemaan menneisyyttä ja uudistamaan tietoisuutensa historiasta. Muistin paikka voi olla todellinen paikka tai rakennus, mutta se voi olla myös historiallinen hahmo, rituaali, teksti symboli tai tapa.³¹ Muistin paikat eivät ole ensisijaisesti tutkimuskysymykseen vastaamiseen käytettyjä todisteita. Ne ovat *kommemoraatiota*, yhteisön temporaalista itseymmärrystä ylläpitävää muistelemisen käytäntöä tukevia apuvälineitä.³²

Paikallishistoriallinen tutkimus ei kuitenkaan mielestäni voinut olla pelkkä paikallisten monumenttien tai muistin paikkojen luettelo. Tukeuduin omaan aineettomaan kulttuuriperintöni, historiantutkijan ammattitaitoon, jota olen tätä kulttuuriperintöä vaalivana historioitsijoiden yhteisön jäsenenä yrittänyt pitää yllä. Totesin, ettei paikallishistorian tarkoitus ole kirjata ylös paikallisyhteisössä kirjoitushetkellä elävää muistia. Paikallishistorian tehtävä on toki tukea yhteisön muistin toimintaa ja mahdollistaa kulttuuriperintöprosessin jatkuvuus. Monumenttien esittely paikallishistoriassa oli perusteltua, mutta kunnan historiaa kuvaavaa esitystä tukevinä todisteina ne olivat kovin heikkoja. Ne oli tunnistettu pikemminkin kansallisen historian kuin tämän pienen kunnan historian näkökulmasta. Kohteet olivat näyttäviä, joten ehdotin, että niiden esittely painottuisi teoksen kuvitukseen.

Yksityisissä keskusteluissa historiatoimikunnan jäsenet puhuivat myös toisenlaisista muistin paikoista kuin niistä, jotka kulttuuriperintöhallinnon ammattilaiset olivat jo tunnistaneeet monumenteiksi. Kanssatutkijani³³ Antti (75 v.) tuli eräänä iltapäivänä työhuoneeseeni. Hänellä oli mukanaan muutamia sanomalehtiartikkeleita ja asiakirjoja. Antti halusi kertoa minulle tarinan lapsuutensa ja nuoruutensa kadonneesta maisemasta. Ruotsalaisen *grävörrelse*-harrastajan tavoin Antti oli ”kaivamassa siinä missä seiso”, ja hänen muistinsa toimi erinomaisesti.

Suomalaiselle kansanomaiselle historiakulttuurille ominaiseen tapaan Antti kuitenkin vakuutti, ettei hän pyrkinyt historioitsijaksi historioitsijan paikalle. Hän kertoi lapsuutensa maiseman järvestä ja koskesta, jotka olivat kadonneet. Lapsuusmaiseman tilalla oli nykyään ihmisen muokkaamaa jokiuomaa. Järvi oli ollut nimeltään Torajärvi, ja nimestä kalskahti, että se oli aikoinaan ollut monenlaisten kiistojen aihe.³⁴ Antti halusi minun kirjoittavan Noormarkun historiaan luvun siitä, mitä 1950-luvulla maastosta kadonneille järvelle ja koskelle oikeastaan oli tapahtunut, miten tapahtumat olivat edenneet ja kuka oikeastaan oli tehnyt päätökset. Itse hän ei osannut näihin kysymyksiin vastata, ei ainakaan historian tutkimuksen todistelusaäntöjä noudattaen.

Myöhemmin keräsin kuntalaisilta muutamia maiseman muutosta käsitteleviä teemakirjoituksia. Niistä ilmeni, että muutkin kuin Antti olivat kokeneet maiseman menetyksen epäoikeudenmukaisena. Järven ympäristö oli ollut metsästysmaastoa ja kosken partaalle oli ollut tapana tehdä huviretkiä. Ne, jotka vastasivat teemakirjoituspyyntöni, olisivat halunneet vesistölle toisenlaisen tulevaisuuden. Eräässä käsin kirjoitetussa, lyhyessä teemakirjoitelmassa tämä epäoikeudenmukaisuuden kokemus kiteytettiin käyttämällä painokkaasti piirrettyjä suuraakkosia: ”Oli VÄÄRIN!” Pehmeä lyijykynä oli paikoitellen puhkaissut paperin.

Michel Foucaultin mukaan historia on yhteiskunnan tapa tunnistaa ja muokata itseensä liittyvä dokumenttimassa ja tuottaa sitä käyttäen itselleen muisti.³⁵ Foucaultin määritelmän etu on, että se erottaa historian sekä *menneisyydestä* että *muistista*. Foucaultkaan ei kuitenkaan vaivaudu kertomaan, kuka sitä dokumenttimassaa yhteiskunnan tarpeisiin tunnistaa tai muokkaa. Mene-

tetyt järven tapauksessa aktiivisimpia dokumenttien tunnistajia ja esittelijöitä olivat ne, jotka kokivat järven myötä menettäneensä jotain arvokasta.

Menneisyyden ja historian erottaminen on tarpeen, sillä menneisyydestä ei meille jää dokumentteja vaan jälkiä. Jäljestä tulee dokumentti vasta, kun sille annetaan merkitys todisteena ja käytetään sitä todisteena.³⁶ Juuri tämä tunnistamisen ja todisteena käyttämisen toiminta aloittaa dokumenttimassan muokkaamisen historiaksi.

Tutkimassani tapauksessa järvi ja koski eivät enää olleet jäljellä. Menetty järvi oli jättänyt jälkeensä suon, jonka vanhan kartan ja silminnäkiäjien kertomuksen avulla saatoinkin tunnistaa dokumentiksi järvestä, joka paikalla oli joskus ollut, mutta joka ei ollut enää. Tehtäväni oli tallettaa yhteisön muistiin tieto siitä, mitä oli tapahtunut.

Historian kirjoittaminen ei tähtää *menneisyyteen* takertumiseen, eikä historia ole menneisyyden läsnäoloa. Päinvastoin: Tietoisuudessamme menneen paikan korvaa historia. Historia on siten enemmän kuin menneisyys, mutta se on myös vähemmän kuin menneisyys.³⁷ Mennyttä korvaava historia on menneen *representaatio* juuri tässä korvaamisesta ja tilalle asettumisesta tarkoittavassa mielessä. Historia tarkoittaa sitä ymmärrystä, joka nykyisyydessä kyetään menneestä esittämään.

Kulttuuriperintöprosessin kehästä kulttuuriperintöprosessin spiraaliksi

”Mennyt aika muuttuu muistiksi historiallisessa mutaatiossa.”³⁸ Historia on muistettavaksi tarjottu ehdotus tulkinnaksi menneestä. Ehdotus muuttuu muistiksi vasta omaksumistapahtumassa, josta Paul Ricœur on käyttänyt nimitystä *representance*. Omaksuttavaksi esitetty historia sisältää uskottavuutensa perusteluina tiedon niistä dokumenteista, joihin tulkinta perustuu. Omaksujilla on erilainen kompetenssi suhteessa näihin uskottavuuden takeeksi esitettyihin perusteluihin. Omaksuminen on valikoivaa, ja niinpä muistettu ja omaksuttu historia muodostuu varsin yksilölliseksi.

Historian ja menneen ajan välillä on toki yhteys. Menneenkuvauksen yhdistää menneeseen aikaan syntagmaattinen rakenne, jota nimitetään narratiiviksi.³⁹ Historian esityksessä tätä syntagmaattista rakennetta täydentää todis-

teiden esittäminen. Todisteiden esittäminen sisältyy siihen tapaan, jolla historian esittäjä puhuu menneestä.⁴⁰ Historiallinen mutaatio ei ole kopioitumista, vaan mutaatio: Menneen tapahtuman rekonstruktio ei ole mennyt tapahtuma. Kaikki mennyt aika ei muutu muistiksi. Tämän peruseriaatteen kiteytti Marc Bloch jo 1940-luvulla: ”Historian aika on aikaa, josta joku on tietoinen.”⁴¹

Hyväksyin kanssatutkijani esittämän järven ja kosken varastamista koskevan kysymyksen oman tutkimukseni lähtökohdaksi. Aloitin vastaamisen sijoittamalla järven katoamisen sen aikakauden kontekstiin, jossa se oli tapahtunut. Pian minulla oli selitys järven katoamiselle. Ymmärsin, että järvi oli kadonnut osana suurta teknologista vesistönjärjestelyoperaatiota, joka puolestaan oli ollut johdonmukainen osa 1950-luvun suomalaista maatalouspolitiikkaa. Järvi oli kuivattu, koska aikalaiset olivat olettaneet, että elintarvikkeista saattaisi tulevaisuudessa tulla pulaa. Kuivatustoimien tarkoitus oli tuottaa lisää peltoalaa maataloustuotannon laajentamista varten. Vesistön taloudellinen arvo oli vielä 1950-luvulla vähäinen, eivätkä päättäjät osanneet kuvitella sen tulevaisuudessa nousevan. Asiakirjojen valossa alkoi olla ilmeistä, ettei järveä ja koskea varastettu. Niiden hävittämistä saattelivat eduskunnan päätökset ja oman aikansa johtavien asiantuntijoiden laatimat tarkat suunnitelmat. Kaikki 1950-luvun ympäristömuutoksiin johtaneet suunnitelmat perustuivat siihen, mitä niiden laatijat olivat kuvitelleet tulevaisuuden tuovan tullessaan. Viisikymmentä vuotta sitten tulevaisuus näytti erilaiselta kuin miltä päätöksentekoa seuranneiden vuosien historia tänään näyttää. Maatalousmaan tarve ei kasvanut ennusteiden mukaisesti.⁴² Tulevaisuus toi tullessaan kulttuurin muutoksen. 2000-luvulla on hävitettyjä järvimaisemia vaivihkaa palautettu ennalleen. Rantatonttien arvo on kohonnut veden vaivaaman suoniityn arvoa suuremmaksi. Ihmisten tapa hyödyntää maisemaa on muuttunut ja se taas on muuttanut myös maiseman taloudellista arvoa. Uudessa kulttuurissa menneitä valintoja oli vaikea ymmärtää. Aloin rakentaa selitystäni ymmärrettäväksi kuvaukseksi, sillä paikalliset halusivat sellaisen. Järven kuivatuksen historiasta ja sen historian dokumentoinnista olivat erityisen kiinnostuneita ne, jotka olivat vastustaneet järven kuivaamista. Omien sanojensa mukaan he halusivat *faktoja*.

Historian tulkitsija ja esittäjä puhuu menneistä tapahtumista. Kun hän esittää tapahtumaa koskevan väitteen ja yhdistää sen väitettä vahvistaviin todistei-

siin, hän on rakentanut historiallisen *faktan*. Fakta on historiapuheen yksikkö. Tapahtuma puolestaan on se, mistä historian esittäjä puhuu esittäessään *faktan*.⁴³ Joskus vaikuttaa siltä, että fakta on ansiotta joutunut ihmistieteen tutkijoiden keskuudessa huonoon maineeseen. Faktoja moititaan kylmiksi ja hengettömiksi. Fakta on kuitenkin vastaus kysymyksiin: Mitä, missä ja milloin? Millainen kysymys, sellainen vastaus. Historiallinen, historian tutkimuksen keinoin rakennettu fakta on *propositio*. Se on ehdotus ja esitys. Mikäli ehdotus on rakennettu historian tutkimuksen metodisääntöjä noudattaen, on omaksujalla mahdollisuus tarkistaa esityksen paikkansapitävyys.⁴⁴ Faktan ei tarvitse olla kylmä tai tunteeton, vaikka termi onkin saanut alkunsa kirjanpitokäytännöstä. Historiallisen *faktan* voi rakentaa esimerkiksi siitä, mitä eräs paikallinen nuori mies tunsii nähdessään valtavan kaivinkoneen rouhivan Vanhansahan koskesta kiviä eräänä aamuna vuonna 1958. Se fakta ei kuitenkaan ole vastaus kysymykseen, joka koskee sitä, mitä järvelle tapahtui. Se on vastaus kysymykseen, joka koskee sitä, miten mies koki järven menetyksen. Omaksuttavaksi esitetyn historian yhteydessä esitetyt todisteet erottavat historian muista menneenkuvauksista.⁴⁵ Esitetty kysymys määrää, miten siihen vastataan, mutta vastauksen uskottavuus perustuu vastauksen yhteydessä esitettyihin todisteisiin. Joskus todisteet saavat itseisarvon ja niistä tulee kulttuuriperintöä.

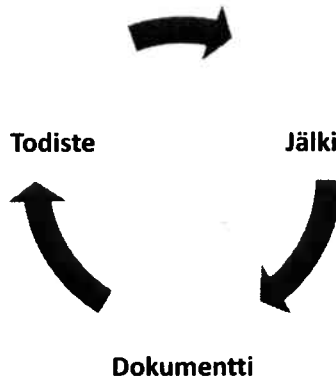
Nykyisyys on rakennettu perityistä aineksista. Kulttuuriperintö koostuu sellaisista aineettomista tai aineellisista jäljistä, jotka on tunnistettu historian todisteiksi. Kulttuuriperintö on jatkuvassa uudelleenmäärittelyn tilassa oleva prosessi, jota ylläpitää menneisyyden jälkiä todisteiksi muuttava ja todisteita käyttävä, *historioiva*, toiminta. Tämän toiminnan ytimessä ovat valintoja koskevat päätökset. Valitsemme tänään kertomamme historian todisteiksi toisenlaista materiaalia kuin mitä 1800-luvun kansallisen historiatradition edustajat olisivat oman historiansa todisteiksi valinneet. Osa todisteista nostetaan kulttuuriperinnön kategoriaan. Keskitysleirit on hyväksytty kulttuuriperinnöksi, ja niistä on tullut kulttuuriperintöteollisuuden⁴⁶ raaka-ainetta. Teollistumisen aikakauden jälkeensä jättämiä saastuneita maa-alueita sitä vastoin ei vielä 2000-luvun alussa ole tunnistettu kulttuuriperinnöksi, vaikka niilläkin voisi olla merkitystä todisteina ja esimerkkeinä menneisyyden ihmisen toiminnasta.

Kohde ei ole kulttuuriperintöä, ellei sitä ole tunnistettu todisteeksi. Todisteeksi tunnistaminen edellyttää menneisyyttä koskevaa tietoa, esiymmärrystä, ja tunnistettujen todisteiden avulla on mahdollista kartuttaa tätä ymmärrystä, jota pitää yllä jatkuva tutkimuksellinen ja tulkitseva aktiivisuus. Kulttuuriperintöprosessissa *jälki* muuttuu *dokumentiksi* ja dokumentti *todisteeksi*.

Todistetta voi käyttää kahdella tapaa. Se on paitsi vakuuttamisen työkalu, myös jälki siitä todisteluprosessista, jossa sitä on käytetty historian esityksen vakuuttavuuden rakentamiseen. Todisteisiin tukeutuen esitetty historia puolestaan inspiroi uusia kysymyksiä, jotka ajavat kysyjän jäljille tunnistamaan uusia, vastaamisen mahdollistavia dokumentteja. Kulttuuriperintöprosessin kehä avautuu kuitenkin spiraaliksi vain, jos pyritään ymmärtämään myös kulttuuriperintöprosessin luonnetta. Paikallishistorian esityksellä on tässä prosessissa oma tehtävänsä: se antaa lähtökohdan uusille kysymyksille.

Menneisyydestä jääneet jäljet löytävät kulttuuriperintöprosessissa tiensä menneisyyden representaatioiden rakennusaineiksi. Ne ovat aktiivisen operoinnin tuotteita. Ne valitaan, tunnistetaan ja siirretään kuoleman ja hävityksen runtelemasta kaoottisesta jäämistöstä osaksi järjestettyä ja tunnustettua perintöä. Kulttuuriperintö on todiste sekä historiatietoisuudesta että historian representaatioiden aktiivisesta tuottamisesta. Jotta kulttuuriperintöprosessi avautuisi kulttuurihistoriallista ymmärrystä lisääväksi spiraaliksi, on jatkuvasti esitettävä kulttuuriperintöprosessin luonnetta koskevia kysymyksiä: miten ja miksi tämä jälki säilyi? Millaisia kysymyksiä esittämällä se tunnistettiin dokumentiksi juuri siitä menneisyyden tapahtumasta tai prosessista, jonka representaatiota historiankirjoittaja oli rakentamassa? Miksi juuri tämä todiste tukee historiatulkinnan uskottavuutta? Ja lopulta myös: mihin tarkoitukseen historiantutkija tuotti sen menneen representaation, jonka tuottamiseen jäljen tie todisteeksi liittyi?

Historia syntyy ja se tuotetaan vastaukseksi menneisyyttä koskevaan kysymykseen. Jos ei esitetä kysymyksiä, ei etsitä vastauksia, ei tunnisteta menneen jälkiä dokumenteiksi, ei käytetä dokumentteja todisteina, eikä jätetä todisteiden tukemaa tulkintaa lähtökohdaksi myöhemmille vastahistorioille tai vahvistaville tulkinnoille. Kaikkia menneestä jääneitä jälkiä ei koskaan tunnisteta dokumenteiksi. Moni teksti, kivikasa tai rakennusjäännös odottaakin sitä kysy-

Kulttuuriperintöprosessin spiraali.

myksen esittäjää, joka aktiivisuudellaan kytkee merkityksettömän jäljen osaksi kulttuuriperintöprosessia.

Leikittelin tämän artikkelin alussa kysymyksellä, murhattiinko vai varastetiinko Antin minulle osoittama maisema. Vastaus on, ettei maisemaa sen tuhoamisen tapahtumisen hetkellä murhattu eikä varastettu. Kulttuuri on muuttunut. Historioitsijan tehtävä ei ainakaan tässä tapauksessa ollut ryhtyä tuomariksi, eipä edes ottaa rosvoa kiinni, sillä rikosta ei koskaan tapahtunut.

Sääntöjä, lakeja ja omalle ajalleen tyypillisiä ongelmanratkaisutapoja noudattaen runneltu maisema seisoo paikallaan jälkeenä menneestä ajattelutavasta ja todisteena muutoksesta. Kadonneen järven historia on saanut paikan kulttuuriperintöprosessissa ja se auttaa katsomaan maisemaa todisteena menneisyyden ihmisen toiminnasta. Jokiränni ja järven paikalla leviävä kosteikko ovat alkaneet palvella muistomerkkeinä. Runneltu maisema ja muut tulkin-taani tukevat todisteet, joihin kuka tahansa voi halutessaan tutustua esimerkiksi Lounais-Suomen Ympäristökeskuksen arkistossa, ovat aineellista kulttuuriperintöä. Monien suurten, synkkien kulttuuriperintökohteiden tavoin on näiden pienten kohteiden tehtävä muistuttaa siitä, että meidän arvomme ovat toisenlaiset kuin niiden, joiden toiminnasta jäivät nämä jäljet.

Kanssatutkijani Antin tapauksessa minun tehtäväni oli kirjoittaa hänelle ja muille järven menetystä pohtineille historia, jota voisi käyttää kriittisesti ja

vapautua sitä käyttämällä menneestä epäoikeudenmukaisuuden kokemuksesta. Tieto järven kohtalosta on nyt muuttunut järvensä menettäneiden miesten aineettomaksi kulttuuriperinnöksi. Kriittinen käyttö tarkoittaa tässä tapauksessa sitä, että kontekstiinsa asetettuna maiseman menetys ymmärretään tapahtumaksi, joka omana aikanaan oli mahdollinen, mutta joka ei sellaisenaan toistu. Historiantutkija ei voi työllään korvata menetyksen kärsineille heidän menettämäänsä maisemaa, mutta sijoittamalla järven menetykseen johtaneet tapahtumat tapahtuma-ajan kulttuuriseen, oikeudelliseen ja hallintohistorialliseen kontekstiin hän voi auttaa niitä, jotka pelkäävät oman järvensä tai koskensa menettämistä, nukkumaan yönsä rauhassa.

Lähteet ja kirjallisuus

Lähteet

Turun Yliopiston Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen laitos, Pori. Noormarkku-projektin haastattelut ja teemakirjoitukset 2003–2005.

Lounais-Suomen Ympäristökeskuksen arkisto, Turku. Fa 1, Tn:o 83, Ta Inhottu ym. järvien vesistön tulvien alentaminen.

Kirjallisuus

Aarnipuu, Petja: *Turun linna kerrottuna ja kertovana tilana*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2008.

Ahvenisto, Inkeri: *Tehdas yhdisti ja erotti Verlassa 1880-luvulta 1960-luvulle*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2008.

Alzén Annika & Burell, Birgitta (red.): *Otydligt, otympligt, otaligt. Det industriella kulturavets utmaningar*. Carlssons, Stockholm 2005.

Aronsson, Peter (red.): *Makten över minnet. Historiekultur i förändring*. Studentlitteratur, Lund 2000.

Bloch, Marc: *Apologie pour l'histoire ou Métier d'historien*. Armand Colin, Paris 1997.

Choay, Françoise: *L'allégorie du patrimoine*. Editions du Seuil, Paris 1999.

Droysen, Gustav: *Historik. Vorlesungen über Enzyklopädie und Methodologie der Geschichte*. Im Auftragen des preussischen Akademie der Wissenschaften herausgegeben von Rudolf Hübner. München und Berlin 1937.

Ehn, Billy & Löfgren, Orvar: *När ingenting särskilt händer: nya kulturanalyser*. Brutus Östlings bokförlag Symposium, Stockholm 2007.

Fewster, Derek: *Visions of past glory: nationalism and the construction of early Finnish history*. Finnish Literature Society, Helsinki 2006.

Foucault, Michel: *Tiedon arkeologia*. Vastapaino, Tampere 2005.

Foucault, Michel: *Foucault/Nietzsche*. Tutkijaliitto, Helsinki 2003.

Gillis, John R.: *Memory and identity: the history of a relationship. Commemorations. The politics of national identity*. Edited by John R. Gillis. Princeton University Press, Princeton 1994.

Hafstein, Valdimar Tr.: *Claiming culture: Intangible heritage Inc., Folklore c, Traditional knowledge TM. Prädikat "HERITAGE": Wertschöpfungen aus kulturellen Ressourcen*. Hg. Dorothee Hemme, Markus Tauschek, Regina Bendix. LIT VERLAG Dr. W. Hopf, Berlin 2007.

- Hemme, Dorothee, Tauschek Markus & Bendix, Regina (Hg): *Prädikat "HERITAGE": Wertschöpfungen aus kulturellen Ressourcen*. LIT VERLAG Dr. W. Hopf, Berlin 2007.
- Heritage Organisations in Europe* (<http://www.heritage-organisations.eu/>) page?page=home2&lng=2) Haettu 27.2.2010.
- Holtorf, Cornelius: Should heritage management be democratized? The denkmalpflagediskussion in Germany. *Demokratisch Kulturarv. Nationella institutioner, Universella värden, lokala praktiker*. red. Annika Alzén & Peter Aronsson. Tema Q, Norrköping 2006.
- Immonen, Kari: *Historian läsnäolo*. Turun yliopiston historian laitoksen julkaisuja No. 26., Turun yliopisto, Turku 1996.
- Intangible Heritage*. UNESCO Culture. (http://portal.unesco.org/culture/en/ev.php-URL_ID=34325&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html) Haettu 27.2.2010.
- Jokapäiväinen historia*. Toim. Jorma Kalela ja Ilari Lindroos. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2001.
- Kalela, Jorma: *Historiantutkimus ja historia*. Gaudeamus, Helsinki 2000.
- Kotimaisten kielten tutkimuskeskus. *Muistiorganisaatio*. (<http://www.kotus.fi/index.phtml?s=2435>) Haettu 27.2.2010.
- Koselleck, Reinhart: *Futures past; The semantics of historical time*. The MIT Press, Cambridge Mass. 1985.
- Lehtonen, Heikki: *Yhteisö*. Tampere, Vastapaino 1990.
- Lowenthal, David: *The past is a foreign country*, Cambridge University Press, Cambridge 1985.
- Löfström, Jan: Historialliset anteeksipyyntöt eksklusion välineenä, *Historiallinen Aikakauskirja* 4/2006.
- Nietzsche, Friedrich: *Historian hyödyistä ja haitasta elämälle*. Jyväskylän yliopiston kirjasto, Jyväskylä 1999.
- Nora, Pierre: Entre mémoire et histoire. La problématique des lieux. Pierre Nora (ed: *Les lieux de mémoire. I La république*. Gallimard, Paris 1984.
- Nora, Pierre: Era of commemoration. *Realms of memory: the construction of French past III*. Edited by Pierre Nora. New York 1998.
- Noro, Arto: Gerhard Schultzen elämysyhteiskunta. *Sosiologian uusimpia virtauksia*. Toim. Keijo Rahkonen. Gaudeamus, Tampere 1996.
- Puuronen, Anne: *Rasvan tyttäret. Etnografinen tutkimus anorektisen kokemustiedon kulttuurisesta jäsentymisestä*. Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 42. Nuorisotutkimusverkosto, Helsinki 2004.
- Rannikko, Pertti: Yhteisötutkimuksesta yhdyskuntatutkimukseen: sosiologisen paikallistutkimuksen tutkimusotteen tarkastelua. *Yhdyskunnat ja restrukturaatio. Tutkimuksia tehdasyhdyskuntien ja kuntakeskusten rakenteellisesta uusiutumuksesta*. Toim. Pertti Rannikko ja Jarmo Kortelainen. Joensuun yliopisto, Joensuu 1992.
- Ricœur, Paul: *La mémoire, l'histoire, l'oubli*. Seuil, Paris 2000. (Ricœur 2000a)
- Ricœur, Paul: L'Écriture de l'histoire et la représentation du passé. *Annales HSS*, 4/2000 (juillet-août). (Ricœur 2000b)
- Sivula, Anna: *Kysymyksiä ja voimaviivoja: Marc Blochin historianantutkimuksellisen tuotannon metodologinen perintö*. Turun yliopisto, Turku 2006.
- Sivula, Anna: Kadonneita järviä ja järjesteltyä vesistöä. *Noormarkun historiaa erämaasta eletyksi paikaksi*. Toim. Maarit Grahn ja Anna Sivula. Noormarkku, Noormarkun kunta 2008.
- Weigelt, Frank André: Von cultural property to cultural heritage. *Prädikat "HERITAGE": Wertschöpfungen aus kulturellen Ressourcen*. Hg. Dorothee Hemme, Markus Tauschek & Regina Bendix. LIT VERLAG Dr. W. Hopf, Berlin 2007.

Viitteet

- 1 Ranskalaisen historianfilosofi Paul Ricœurin mukaan ei-olevan tekeminen läsnäolevaksi representoimalla se osoittaa historiografisen operoinnin epistemologiset rajat. Ricœur 2000a, 367.
- 2 Olen tehnyt väitöskirjani johtolankametodin periaatteet kiteyttäneen Marc Blochin metodologisesta perinnöstä. Sivula 2006.
- 3 Kulttuuriperintöprosessista ks. esim. Hemme, Tauschek & Bendix, 2007, 12–16. Kulttuuriperintöprosessi on arvonmuodostusprosessi, jossa aktiivisesti käytetään historiallista tietoa tai perimätietoa. Prosessiin osallistuu aktiivisia toimijoita, joiden tavoitteena on kulttuuriperintömäärittelmän avulla kohottaa kohteena olevan aineellisen tai aineettoman objektin symbolista ja/tai taloudellista arvoa. Hafstein 2007, 75.
- 4 *Muistiorganisaatio* on termi, joka kattaa kirjastot, arkistot ja museot. Elektroninen lähde: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus. Kaikki muistiorganisaatiot ovat *kulttuuriperintöorganisaatioita* (Heritage Organisation), mutta kulttuuriperintöorganisaatioita ovat myös "(...) (local, regional, national and European voluntary organisations, civil society organisations, umbrella organisations, network organisations, foundations, etc.) that are active in the broad field of (tangible and/or intangible) heritage". Elektroninen lähde: *Heritage Organisations in Europe*.
- 5 Gillis 1994, 14. Pierre Nora kiteyttää tämän ilmiön toteamalla, että nykyisen tietoisuutemme kolme avainkäsitettä ovat *kulttuuriperintö*, *muisti* ja *identiteetti*. Nora 1984, XXVII–XXVIII.
- 6 Monumentin käsite on sittemmin tehnyt paluuta *muistin maisemia* pohtivan keskustelun myötä. Ks. esim. Koshar 2000, 11–13.
- 7 Choay 1999, 9; Aarnipuu 2008, 18–21. Aarnipuu on ottanut sitaattinsa Eliel Aspelinin teksteistä.
- 8 Muinaismuistoajattelun historiakäsityksiä on tarkastellut Fewster (2006).
- 9 Choay 1999, 9.
- 10 Choay 1999, 10 ja 24; Aarnipuu 2008, 20–21.
- 11 "Put simply: buildings that people do not love do not deserve to be protected and preserved." Holtorf 2006, 106–109.
- 12 Eräänlaisena keskustelunavauksena voi kuitenkin pitää Jan Löfströmin artikkelia, joka käsittelee niitä riskejä, joita "kulttuuriseen kansalaisuuteen" kuuluva yhteiseen, historialliseen syyllisyyteen sitoutumisen vaatimus monikulttuurisissa yhteiskunnissa aktualisoi. Löfström 2006, 443–451. Siinäkin pohditaan kansallisesta historiantulkinnasta irrottautumisen mahdollisuutta.
- 13 Vrt. Aronsson 2005, 21.
- 14 Nietzsche 1999.
- 15 Historiaa voi käyttää tärkeiden tapahtumien ja kohteiden muistamiseen ja tunnistamiseen, mutta myös parodioimaan ja hajottamaan todellisuutta. Historian voi ottaa edustamaan genealogista jatkuvuutta tai traditiota, mutta sen avulla voi myös purkaa ja hajottaa identiteettiä. Historia kelpaa toki tiedoksi, mutta sitä voi käyttää myös "tiedon subjektin uhraamiseen" ja totuuden hajottamiseen. Historiaa voi myös käyttää kätkemään nykyisyydessä tapahtuvia asioita. Nietzsche 1999; Foucault 2003, 99–107.
- 16 Tästä liikehinnästä ks. esim. Alzén 2005. Kaivausliikkeitä vastaava liike on ollut brittiläisiin esikuviiin tukeutuva teollisuusarkeologia.
- 17 *Gräv rörelse* -toiminnalle on alusta lähtien ollut ominaista ammattilaisten ja ei-ammattilaisten välinen vastakkainasettelu. Amatöörihistorioitsijat kritisoivat ammattimaisia muisti- ja kulttuuriperintöorganisaatioita. Ammattihistorioitsijat puolestaan ovat kritisoineet näiden amatööriliikkeiden tuottamia historioita kepeästä ongelmanasettelusta ja lähdekritiikin puutteesta. Alzén 2005, 98–99.
- 18 Historiakulttuurin käytännöstä ks. esim. Salmi 2001; Aronsson 2000.
- 19 Lehtonen 1990, 17–20. Ks. myös Ahvenisto 2008, 17–18. Kehittelin kulttuuriperintöyhteisön ulottuvuuksia kuvaavaa mallia Ahveniston inspiroimana, mutta päädyin korvaamaan Ahveniston malliin sijoitetun alueellisen yksikön historiallisella yksiköllä.
- 20 Ks. esim. Rannikko 1992, 11.
- 21 Vuoden 1972 maailmanperintökokouksessa painotettiin kulttuuriperinnön alueellista luonnetta. 1970-luvulla kulttuuriperinnöllä ymmärrettiin lähinnä aineellisia kohteita. UNESCO tuntee nykyään myös aineettoman kulttuuriperinnön, joka on "käytäntöjä,

- representaatioita ilmauksia, tietoja ja taitoja (...) joita yhteisöt, joissain tapauksissa myös yksilöt tunnistavat kulttuuriperinnökseen. Se on yhteisön ilmaus tai käytäntö.” Hafstein 2007, 71–97.
- 22 Hafstein 2007, 91.
- 23 Kulttuuriperintöyhteisöstä ks. Hafstein 2007, 93; Aineettoman kulttuuriperinnön määrittelmästä ks. elektroninen lähde *Intangible Heritage*.
- 24 Vrt. Noro 1996, 138–139.
- 25 Weigel 2007, 136–137.
- 26 Choay 1999, 9–11.
- 27 Peter Aronsson kysyi jo vuonna 2000, voisiko tieteelliselle, metodisääntöjä noudattaen tuotetulle ja autenttisuutta kunnioittavalle historialle olla samanlaista kysyntää kuin muillekin erikoistuneen elämysteollisuuden tuotteille. Aronsson 2000, erit. 24–32.
- 28 Alzén 2005, 100–102.
- 29 "(...)on appeler monument tout artefact édifié par une communauté d'individus pour se remémorer ou faire remémorer à d'autres générations des personnes, des événements, des sacrifices, des rites ou des croyances". Suomenkielinen käännös kirjoittajan.
- 30 Choay 1999, 14–15.
- 31 Nora 1998, 626.
- 32 Choay 1999, 19.
- 33 Kansatutkijuutta on metodina esitelty esim. Puuronen (2004). Kansatutkija osallistuu myös tulkinnan tekemiseen. Kuka tahansa informantti ei ole kansatutkija, eivätkä kaikki historiatoimikunnan jäsenetkään halunneet ottaa kansatutkijan roolia.
- 34 Torjärven tapaus on kuvattu artikkelissani Sivula 2008, 371–398.
- 35 Foucault 2005, 11–16.
- 36 Sivula 2006, 571–572.
- 37 Tätä teemaa esitteli esimerkiksi David Lowenthal teoksessaan *The Past is a Foreign Country*.
- 38 Ricœur 2000a, 188–192.
- 39 Kalela 2000, 122–125.
- 40 Historia on diskurssi siinä mielessä, että se on tietty erityinen tapa puhua menneestä. Diskurssin suomenkielinen vastine on puhetapa. Paul Ricœurin mukaan historia diskurssin rakenne näyttää harhaanjohtavasti bipolaariselta. Se näyttää koostuvan ainoastaan omaksuttavaksi ehdotetusta tulkinnasta ja omaksumisprosessista. Ricœurin mukaan omaksuttava tulkinta esitetään kuitenkin "historian sääntöjä noudattaen." Ricœur 2000b, 738.
- 41 Bloch 1997, 134–135.
- 42 Sivula 2008.
- 43 Ricœur 2000a, 227–229 ja Ricœur 2000b, 739.
- 44 Ricœur 2000a, 228–229.
- 45 Tästä aiheesta on enemmän Jorma Kalelan artikkelissa tässä samassa teoksessa.
- 46 *Heritage Industry*.